

en Formørkelse, der skal indtræffe om mange Hundrede Aar, ved Kendskab til de Kræfter, der foraarsager den; man skønner Udfaldet af en politisk Strid ved Bedømmelse af de delta-gende Kræfters Styrke; men hvis man i dette Øjeblik kendte hver Kraft eller Drift, der er i Virksomhed, dens Retning og Styrke, vilde en Beregning kunne nøje angive, hvad der skulde ske i Fremtiden, eller hvad der var sket i Fortiden. Erkendelsen af dette muliggør, at Betragtningen af Varsler eller Spaadomsevne som ren Overtro maa underkastes en ny Prøvelse. Er det, der skal ske, forud givet, vilde det ikke være utænkeligt, at et Instinkt for det senere Moment kunde være til Stede hos enkelte Personer, maaske ligge i Knop hos enhver. At kende alle Aarsager i et givet Øjeblik, vilde være Alvidenhed med Hensyn til Øjeblikket, men Konsekvensen af Læren om Aarsag og Virkning er Determinismen. Tilfældigheder eksisterer ikke, Ordet er kun et Udtryk for, at en Del Aarsager er ubekendte.

VIII.

RELIGION OG ATEISME

n Livsanskuelse, der særligt hører vor Tid til og rimeligvis vil forsvinde med den, er Ateismen.

Om ikke af anden Grund, vil den bukke under af lignende Grunde som Rationalismen, af Tørhed, Manglen paa Evne til at tilfredsstille Mennesket. Den byder Ungdommen Verden, den aldrende byder den Udslettelsen; den kan være god nok, saalænge alt er i Vente, den er ikke god, naar alt skal forsvinde. Dens Resultat maa blive Pessimismen, i bedste Fald en blasert Pessimisme. Det fik endda være, naar ikke ogsaa dens Maal vilde blive Egoisme i en saadan Grad, at det maatte føre til Opløsning, til Løgn, til Had.

Forinden jeg giver Grunde for dens manglende Realitet, vil jeg opholde mig lidt ved dens Fortrin. Thi den har ogsaa Fortrin.

Religionerne har den Mangel, at de let bliver dogmatiske og derved udviklingsfjendtlige. De giver et endeligt Svar, hvor der ikke kan svares eller kun ufuldkomment svares. De fører let til Ufordragelighed mellem Partier, til blodig Uret mod de enkelte, mod dem, de

fører Verden fremad. Ingen Religion er vel i saa Henseende skyldfri.

Det har altid været saaledes, at en bedre, en rigere Erkendelse af den Verden, hvori Mennesket fødes, den Verden, hvoraf og hvori det er, ogsaa har højnet Aanden; de menneskelige Evners Vækst har ogsaa forøget Erkendelsen af det, som bliver, af Kilden, hvoraf Draaberne flyder. Jo rigere Draaben er, des rigere maa Kilden være. Det har vist sig, at jo højere Mennesket naaede, jo højere blev ogsaa dets Begreber om det guddommelige. Derfor har Religionerne efter lang Tids Modstand ændret sig. Hvor de ikke har kunnet, er de tilsyneladende gaaede til Grunde og bleven erstattede med nye, som bedre tilfredsstillede Mennesket, der var bedre udrustet. Religionerne udvikles med Mennesket, og i denne Udvikling tager ofte Folk Del, som ingen Religion selv har.

Det er alle Religioners Fortrin og Fejl, at de til en vis Grad bedøver. De værner mod Smerten. Er Livet levet forgæves, er der Haab endnu. Det er ikke forbi med Døden. Glæden bliver maaske ogsaa mindre eller den søger sit Maal et andet Sted. Kan den ikke opnaas her, venter man til hisset. At Fromheden er blottet for Egoisme, er naturligvis en Vildfa-

relse. Enhver, der bringer et Offer, venter paa en Belønning. Enhver Dyd er paa en eller anden Maade en Dyd af Nødvendighed.

Ateismen fører det nærmeste nært. Den levendegør baade Glæde og Kval. Med Udsigten til det evige Mørke ses Lyset i Dag usædvanligt klart. Skal alle Tiders Liv fanges i et Nu, faar dette Nu et stærkt Indhold af Virkelighed, af at være nært. Og Kvalen, Sorgen, Fortvivlelsen bliver en Sandhed, der føles. Man klynger sig desto inderligere til det, der er, jo mere man ser Afgrunden gabe. Man søger, sanser, husker desto stærkere, jo nærmere Glemslen er.

Hvis en Religion truer med at lade alt løbe ud i Ensartethed, hvis den stænger Vejene til Fornyelse, da aabner Ateismen alle Veje og Porte. Alle Muligheder har Lov at være til. En Evne, Religionen længe har hæmmet, kan blive til en Kraft, som har Verden for sig. For at Livet skal udvikles, for at det i Sandhed skal føles, maa det komme nær. Men er det nærmeste blevet en Sandhed, lokker det fjerne. Det er rimeligvis Religionernes Fejl, at Ateismen er nødvendig. Det er vel mest Religionerne, der fremkalder den.

Ser man Stjernerne i Natten, da er det et pragtfuldt Syn, Uendelighedens Smykker. Ser

man dem i Kikkert, er de sande Verdener, en virkelig Ild, der brænder. Mennesket er deres Værk, Mennesket, som lever og sanser, sanser ikkun dem, sanser ikkun ved dem. Legemet er Stjernens Stof, Sanserne kun til for at opfatte, hvad den meddeler. Lyset er ikke til for Øjet, men Øjet for Lyset, Lyden ikke for Øret, men Øret for Lyden. Lyset har skabt Øjet, Lyden Øret. Verden har i Partiklen vakt en Evne til at erkende Verden. Denne Evne kaldes en Sans, den er en Fornemmelse. Og mange Ting i Verden har endnu ingen Sans vakt, sanses ikke, fornemmes ikke — eller opfattes ad Omveje ved Snillets Hjælp, Snillet, som er opstaaet gennem Sansning.

Hvis Akset vilde tro sig mere værd end Ageren — da vilde man vel le; thi Ageren bærer nye Aks i Tusinder Aar. Er da Mennesket Stjerners Værk, vakt til Live af Stjerner, næret af dem, hvor dumt at tro: Jeg er mere end Stjernerne, Jeg er mere levende, klogere, mere seende. Er Stjernene Ophavet til Legeme og Sansning og Sind, hvorfor da tro, de lever mindre end deres Afrøde, har færre Muligheder og Love i sig end den.

Liv kan jo være mange Ting. Det er ikke altid Bevidsthed. Paa Jorden er vel Bevidstheden mest Solens Værk. Naar den er borte,

kommer Søvn og Dvalen. Dens Lys vækker atter. Men baade Jorden og Solen er kun Led i noget mere, noget, hvor vi hverken kender Form eller Grænse.

Hvad er Nuet? Nuet er vel slet ikke til. Det næste er kommet, før det foregaaende er sanset til Ende. Det oplevede erkendes først helt, naar der ikke leves i det mere. Lad den blindfødte nægte Farverne. Den seende ved bedre Besked. Men den seende ser kun det, der kan ses.

Alle Religioner har samme Udspring og samme Maal: Higen mod det ukendte, mere Erkendelse, nærmere til Kilderne. De vil eet. De har alle en Flig af Kappen, som den evige Kraft, den evige Evne, den evige Frembringer hyller sig i. Alt har en Bestemmelse, som det højst aner.

Der er ikke Tvivl om, at Mennesket som Menneske, som Væsen paa Jordens Overflade, endnu har meget at gøre. Det besidder utvivlsomt en Uendelighed af kosmiske Muligheder, men mange Evner ligger bundne. Der vil Tid og Nødvendighed til at frigøre dem.

Virkeligheden er endnu ikke erkendt. Den kalder paa alle, den skjuler sig, mens den

røber. Mennesket er Stjernens Tjener, dens Redskab, ikke dens Herre. Mennesket er en Funktion i Planeternes Liv.

ATLANTIS

(1909—10, noget omarbejdet Febr. 1914)